

244

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци на 213. сједници одржаној 12.05.2016. године донијело је Рјешење (бр. 07/3.982-6/16) којим је именовало Комисију за оцјену урађене докторске дисертације вишег асистента **mr Горана Стојановића** под насловом: УТЕМЕЉЕЊЕ МОРАЛНОГ СУЋЕЊА У БИОЕТИЦИ.

Комисија је радила у сљедећем саставу:

1. Проф. др Остоја Ђукић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Етика*, предсједник;
2. Проф. др Иван Коларић, редовни професор Филозофског факултета у Источном Сарајеву и ФИЛУМ-а у Крагујевцу, ужа научна област *Етика и Историја филозофије*, члан;
3. Проф. др Мирослав Дринић, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Филозофија науке и Увод у филозофију*, члан.

Комисија је у предвиђеном року детаљно прегледала и оцјенила наведену докторску тезу те Наставно-научном вијећу Филозофској факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци подноси сљедећи извјештај.

Датум и орган који је именовао комисију. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив у же научне области за коју је изабран у звање и назив универзитета и факултета у којој је члан комисије запослен.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЛЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Докторска дисертација кандидата **mr Горана Стојановића „Утемељење моралног суђења у биоетици“** написана је ћириличним писмом (фонтом Garamond Premier Pro, величине 12 и прореда 1,5) на 226 страница А4 формата са маргинама од 2,5 центиметра. Од тога текст докторске тезе обима 210 страна, док списак кориштене литературе обухвата 14 страница са 225 наведених библиографских јединица на енглеском језику, њемачком језику, те српском и њему сродним језицима. Рад је писан јасним формалним и научним стилом, поштујући стандарде чикашког стила, односно, нешто једноставније и примјереније верзије за израду докторских радова, турабијан стила цитирања.

Докторске тезе изложена је кроз сљедећа поглавља:

1. Пролог: Историјски развој од медицинске етике до биоетике (3-33 стр.)
2. Формирање епистемолошког идентитета биоетичке дисциплине (34-60 стр.)

3. Морална филозофија и суђење у биоетици (61-87 стр.)
4. Парадигматичност принципијелизма (88-106 стр.)
5. Рехабилитација каузалистике (107-125 стр.)
6. Биоетика моралног правила и универзалне моралности (126-151стр.)
7. Значај контрактне теорије правде за биоетику (152-175 стр.)
8. Феминистичка биоетика бриге (176-200 стр.)
9. Епилог: Плуралитет утемељења суђења и перспектива биоетичке теорије (201-209 стр.)
10. Сумарум (преведен на енглески језик) (210-211стр.)
11. Библиографија (212-226 стр.)

У **уводном дјелу** приказан је историјски развој медицинске етике и на њеним темељима настале биоетике. Медицинска етика сведена је на три теме: деонтика (дужности, заклетве, кодекси), декорум (образовање врлине), друштвени значај медицине. Кратко је приказан развој медицинске етике у: народима источних култура (Индије и Кине), хеленском и хеленистичком периоду (Хипократ, Гелен), средњем вијеку (јудеизам, хришћанство, ислам), ренесансу и просветитељства (Томас Персвил, Томас Хаксли, кодекс АМА). Појава термина биоетике везује се за Фрица Јара (1932) и Ранселара Потера (1971), док се формирање биоетике као дисциплине везује за рад Кенедијевог института и Хејстинг центра. Биоетика је настала и академски највише се развија на подручју САД. Носећи печак америчке културе, биоетика се проширила на остале земље постајући свјетским феноменом и друштвеним покретом. Кандидат детаљно приказује стања (не)развијености биоетике на подручју Балкана. Одређен је предмет и циљ истраживања, те постављене основне хипотезе рада.

Прво поглавље ситуира биоетику у корпус примијењене етике, формира идентитет биоетике као академске дисциплине, излажу филозофске основе и аксиолошке претпоставке биоетике. Наведена су три разлога њенога настанка: научни, културолошки, те бројни примјери из праксе злоупотребе науке и технике. Понуђене су бројне дефиниције („науке о преживљавању“, „биолошке мудрости“, „система интердисциплинарног истраживања“), али је прихваћено само плуриперспективистичко одређење биоетике. Дат је приказ на проблемску (општа, посебна и клиничка биоетика) и дисциплинарну подјелу биоетике (медицинска етика, еколошка етика, анималистичка етика, агрикультурна етика, нуклеарна етика, неуроетика, наноетика итд.). Наглашава се филозофска основа биоетике, али и њена интердисциплинарност као и да њене субдисциплине имају добар дио аргументацијског преклапања.

Ситуирање нове биоетичке дисциплине у већ устаљену номенклатуру етичких субдисциплина тема је **другог поглавља**. Посматра се однос између нормативне етике и примијењене етике. Објашњена је разлика између интрандисциплинарних, интердисциплинарних, кросдисциплинарних, трансдисциплинарних области и биоетика је означена као интердисциплинарна област. Оповргава се став да биоетика може стајати као самостална дисциплина одвојена из филозофије и тврди да се њена интердисциплинарност, специфична теорија и индуктивни утицај на теорију могу бити очувани унутар примијењене етике. Кандидат долази до спознаје да класичне етичке теорије нису у стању одговорити на новонастале савремене проблеме изазване неконтролисаним развојем науке и технологије, те да је оправдана потреба за новом биоетичком теоријом. Проблематичним се показује то

што немамо једну него плуралитет биоетичких теорија, од којих свака на свој начин утемељује морално суђење у биоетици. Пракса захтијеа конкретан одговор и недвосмислене смјернице дјелања, док нам свака од понуђених теорија на потпуно исто питање нуди различите одговоре. Истакнуто је да није могуће начинити логички прецизну таксиономију биоетичких теорија. С обзиром на рас прострањеност и свој утицај у савременој литератури оне су подијељене на доминантне и алтернативне биоетичке теорије, док се с обзиром на методу дијеле на дедуктивне, индуктивне и теорије средњег нивоа. У наредним поглављима докторске дисертације оправдане, евалуација и утемељење моралног суђења у биоетици биће детаљно посматрана кроз неколико нивоа: ниво моралног акта (морална рефлексија, чин одлучивања, посљедице дјелања), ниво моралних правила, ниво моралних принципа и ниво (био)етичке теорије.

Треће поглавље експлицира највише кориштено и доминантно утемељење моралног суђења у биоетици приступом средњег нивоа „четири принципа“, познатије као принципијелизам. Прво су изложене основне теоријске поставке из којих принципијелизам синтетички црпи своје принципе, а то су утилитаризам правила Бреда Хукера и плуралистичка деонтологија Девида Роса. Затим се приступило детаљном објашњењу принципа аутономије, нешкодљивости, благостања и праведности. Принципијеалисти сматрају да се неслагања између мноштва различитих нормативно етичких теорија дешавају на апстрактном нивоу теорије или да се они у потпуности слажу на нивоу принципа. Пошто биоетика нема тај луксус да се упуши у минуциозне и бескрајне академске расправе које трају већ вијековима, принципијеалисти су одлучили у потпуности избацити теоријски ниво. Морална одлука се доноси спецификацијом суђења тако што се задовољавају сва четири принципа, а у случају њиховог сукоба рјешење се налази у процесу балансирања принципа. Кандидат наглашава да принципијелизам за онога који први пут чује за њега звучи оптимистично. Али када се он поближе упозна, увиђају се многе његове недосљедности и унутрашње антиномије које онемогућавају да се принципијелизам више сматра парадигматичном биоетичком теоријом.

Четврто поглавље излаже савремену рехабилитацију позиције каузалистичког моралног суђења. Каузалика напада традиционалну идеју примјене универзалног правила на непоновљиву комплексност индивидуалних случајева. Погрешном се види анализа која у примјени принципа иде деуктивно од теорије преко принципа до апликације на конкретном случају. Такође се ограђује од принципијелизма као неутемељеног и конфузног. Каузалика не поништава употребу принципа већ их формира током времена индуктивно на парадигматичним случајевима, слично англо-саксонском праву. Тако формирани принципи методом ефективног еквалибријума биће увијек отворени за ревизију и реинтерпретацију у свјетлу нових случајева. Други дио поглавља излаже по сличности и разликама каузалистици блиске етичке приступе, као што су ситуационе етике (Џозеф Флечер), аретичке етике (Едмунд Пелегрино, Давид Томас) и наративне етике (Занер Ричард, Броди Хавард).

Тема **петог поглавља** јесте скуп дедуктивистичких теорија различитих провинцијенција. Дедуктивну биоетику краси непристрасан приступ проблемима, поништавања грешки интуиционизма, емотивне недосљедности, културолошких предрасуда и нерационалног мишљења. Своје идеале објективности, поузданости и систематичности утемељења моралног суђења ова етика гради изједначавајући

моралну филозофију са хијерархијском процедуром научног мишљења. Спиноза би рекао да се етика мора излагати прецизно геометријским редом. Три су дедуктивистичка приступа биоетичким проблемима. Бернард Герет заступа такозвану етику моралних правила која намјерава бити што једноставнијом, што општијом па тиме и прихваћеном од стране различитих етичких приступа, и због тога би била и најпрактичнијом. Прво се објашњава инутитивно схватање моралности, одређује се десет моралних правила која не би требали прекршити као и пет моралних идеала које би требало, уколико је могуће, остварити. Другу дедуктивистичку теорију биоетике, названу етиком универзалне моралности, развија Алан Донаган. Његова теорија је, по својој природи, монистичка и деонтолошка у директној супротности са утилитаристичком позицијом. Донаген одређује опште прихваћен за све културе и етичке традиције априорни примарни морални принципи такозваног „златног правила“, из којег се накнадно дедукцијом требају извести сва секундарна морална правила. Трећу дедуктивистичку биоетичку теорију приридног закона заступају Џон Финс, Џермин Гризеј и Џозеф Бојл. Они свој рад започињу тако што планирају избећи све негативне стране утилитаризма, деонтологије и консеквенцијализма, а преузети све њихове позитивне аспекте. Морална теорија природног закона жели моралност базирати на вјечним и општим законима природе или у другој варијанти божанске воље. Добро означава сваки објекат интереса дјелатног субјеката, а базичним добром они називају све што је суштински потребно за пунину живота. Финс и сарадници проналазе пет базичних људских добара (живот, знање, естетско искуство, међуљудски односи, изузетност у раду и игри) који чине различите аспекте људског дјеловања и сваки од њих сачињава по један принцип практичног дјеловања. Овом стратегијом извођења првих принципа из добра стварних људи и њиховог личног животног искуства добијају се принципи који нису сувише апстрактни да би могли понудити морална правила корисна за биоетичку праксу.

Шесто поглавље указује на значај контрактне теорије за биоетику. Контрактну теорију у биоетици најупечатљивије заступају Роберт Вич и Норман Данијелс. Пошто су оба аутора директни ученици Џона Ролса прихватајући његову моралну филозофију уз мање модификације примјерене биоетичкој проблематици, кандидат прво у кратикм цртама излаже филозофију Џона Ролса. Наглашава се да је управо Ролсов рад заслужан за повратак нормативитета у моралну и политичку филозофију изгубљеног половину вијека развојем метаетике. Теорија коју Ролс заступа спада у групу моралне филозофије друштвеног уговора. Кандидат експлицира пет идеја добра изабрана под „велом незнања“ које обухватају правду као непристрасност: идеју добра као рационалности, идеју примарних добара, идеју дозвољених свеобухватних добара, идеју политичких врлина и идеју добра у добро уређеном друштву. Робарт Вич прави модификацију Ролсове етичке теорије како би избегао патерналистички став у медицини и јасно дефинисао уговором однос између љекара и пацијента, односно, истраживача и субјекта биолошкх истраживања. Тај уговор састоји се из три подуговора. Први уговор је базичан. Њиме се спецификује глобални етички систем цјелине друштвених интеракција и може се сумирати у неколико основних принципа: праведност, искреност, аутономија, добробит, поштовање уговора. Други уговор је специфичан завјет и везује у однос друштво са одређеном професијом која га омогућава. Трећи уговор је конкретан и он дефинише однос између љекара и пацијента, те врсту заједнички уговорене здравствене његе. Слично Вичу, Норман Данијелс прати модел хипотетичког уговора и на тај начин изграђује специфичну теорију здравствене његе. Данијелс здравствену заштиту

ставља у примарна добра и захтијева праведну расподјелу ограничених медицинских ресурса. Добро морално суђење у здравству треба да се доноси на основу принципа једнакости и праведности.

Садржај задњег, **седмог поглавља**, јесте елаборација феминистичког приступа биоетичким проблемима. Кратко је приказана историјска појава феминистичке теорије и феминистичког покрета у четири таласа. Иако се жене активно баве етичком теоријом развијајући је у скоро свим мањим и већим филозофским правцима, њихово присуство замагљено је фалогоцентризмом до те мјере да се жени пориче статус моралног дјелатника. Увиђајући ову грешку феминисткиње ревидирају историју западне етике у дијеловима у којима се девалвира морални положај и специфичност моралног искуства жене. Евидентирају се четири феминистичка приступа етици: материјална етика, политичка етика моћи, лезбејска феминистичка етика и етика бриге. Најразвијенија феминистичка етика у области биоетике, јесте етика бриге развијена радовима Карол Гилаган, Нелс Нодингс и Милтона Мајерофа. Брани се став да феминистичка етика бриге има аутентичну позицију релацијске етике и да се не би требала сводити на аретичку етику. Детаљно је приказано утемељење моралног суђења у биоетици феминистичком етиком бриге радовима Роземарије Тонг, Сузан Волг и Хилде Линдман. Морална пажња, емотивна разумијевање, свјесност односа, акомодација и реакција основе су водиље феминистичког приступа рјешавању биоетичких проблема. На крају поглавља, као што је био случај и са свим претходним поглављима, дата је детаљна критика елабориране биоетичке теорије.

У **закључном дјелу** рада сумирани су резултати претходно приказаних и критикованих бројних биоетичких теорија попут: класичне медицинске етике, етике четири принципа, модификоване плуралистичке деонтологије, модификованог утилитаризма преференције и утилитаризма правила, каузалистике, аретичке етике, ситуационе етике, наративне етике, етике моралних правила и универзалне моралности, етике природног и божанског закона, контрактне теорије правде, те феминистичке етике моћи и феминистичке етике бриге. Представљени су и остали етички приступи који не нуде оригиналну биоетичку позицију, али покушавају помирити и оправдати плурализам различитих приступа биоетичким проблемима. То су теорије попут: егзистенцијализма, прагматизма, комунитаризма, дискурзивне етике и постмодернистичког приступа. На крају је закључено да принципијелизам не може остати парадигматичном теоријом у биоетици. Алтернативне теорије су још увијек младе да би могле заузети његово мјесто, остављајући једну врсту теоријског вакума. Али треба напоменути да се ове теорије још увијек и данас развијају. За очекивати је да ће проблем плурализма утемељења моралног суђења у биоетици у будућности постати увек значајан. Наука и технологија у десет и првом вијеку незаустављиво напредују таквом брзином да се наш вијек већ на његовом почетку означава „биотехнолошким вијеком“, а биоетика због своје душтвене важности, новом грађанском етиком.

- Истаћи основне податке о докторској тези: обим, број табела, слике, број цитиране литературе и навести поглавља.

2. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Разлоги и предмет истраживања. Докторска дисертација из области Етике под насловом „Утемељење моралног суђења у биоетици“ кандидата мр Горана Стојановића има за предмет свога истраживања испитивање ширег оквира етичких,

научних и сродних филозофских питања о теоријском утемељењу суђења у биоетици као релативно нове мисаоне дисциплине у савременом академском свијету. Излаже се њен настанак и историјски развој, проблем контраверзних одговора на биоетичка питања изазван плуралитетом биоетичких теорија, и указује на могуће опасности које отвара савремени научно-технолошки развој. Сама тема спада у *par excellance* филозофска питања, обрађујући доминантне и алтернативне биоетичке теорије, елаборирањем интердисциплинарности биоетике и указивањем на доприносе савремене науке која диктира технички прогрес, изазивајући многе проблеме, искушења и изазове који захтијевају озбиљно морално суђење, односно његово етичко утемељење. Биоетику је могуће је утемељивати на основама које се ослањају на традиционалну медицинску љекарску етику, али исто тако и на одређеним филозофским или теолошким концепцијама, на правним основама и сродним научним мисаоним усмјерењима. У теологији се већ успоставила традиција расправе о биоетичким питањима. С филозофским заснивањем биоетике ствари стоје знатно комплексније. С једног становишта, из многих извора долазили су захтијеви, па и развијени покушаји, да се биоетика поставља независно од филозофије или да филозофија буде стављена у позицију да *post festum* прати и осмишљава дебате посвећених биоетичких специјалиста. С другог становишта, нису мање утицајна ни она филозофска одређења која се базирају на увјерењима да већ установљена традиција биоетичких дискусија треба да буде замијењена и завршена филозофском анализом и критиком.

У посљедње вријеме влада велики интерес за биоетичку проблематику у академски филозофском и јавном свакодневном животу, па је нужан теоријски и практични приступ да би се освијетлила ова комплексна област савремене цивилизације. Биоетика је по свом настанку, без сумње, дјело америчког духа и погледа на свијет, те израз идеолошког и културног утицаја Америке, али данас добија интензиван интерес формирањем различитих биоетичких удружења у скоро свим земљама свијета. Такође је у задње вријеме појачан интерес за биоетичке проблеме кад нас и у окружењу. Све то јасно говори да је биоетичка област истраживања веома актуелна и да је оживљавање етичког и биоетичког мишљења почeo да иницира општи напредак медицине, као и покрета за заштиту животиња и природе, феминистичког покрета и покрета за грађанска права. Биоетика је своју легитимност прво добијала у различitim друштвеним центрима и институтима па се касније формирала као академска универзитетска дисциплина. У научним расправама биоетика се с правом схвата као субдисциплина примијењене етике, то јесте, као област „подручне етике“, слично као што је новинарска етика или политичка етика. У свом истраживању mr Горан Стојановић тематски корпус биоетике не ограничава само на ужа биомедицинска питања (нпр. еутаназији, абортусу, клонирању итд.) него у њен предметни интерес ставља и шире питања, попут проблема заснивања одговорности за будуће генерације, начина и околности кориштења животиња у научним истраживањима, приписивања моралног статуса природи и слично. Тако широко схваћена биоетика би обухватила медицинску етику, анималистичку етику, еколошку етику и истраживачку етику. У односу на традиционалну медицинску етику, биоетика доноси битне промјене концепта етичког односа у медицини и свијест о томе да етички односи у медицини не почивају на патерналистичком ставу, па се развија нови критички поглед на међуљудске односе и изражава потреба где се тежи за таквом рефлексијом у којој би се прихватили и други учесници биомедицинске дјелатности у коју спадају: пациенти, медицински радници, истраживачи и друге институције система

здравствене његе.

Циљ истраживања. Разумевање савремених биоетичких дилема и њихово етичко разређење исправним моралним суђењем дефинише основни научни циљ докторског истраживања. Теоријски плурализам представља велики изазов за биоетичку дисциплину. На пољу утемељења биоетике налазимо се на подручју у којем мноштво различитих теорија одустају од било какве хипотезе објективног помирења. То је више него забрињавајуће када постанемо свјесни ургентности практичног проблема који захтијева универзалан и једнозначан одговор. Сложићемо се са старим Шопенхауеровим упозорењем да је проповиједање морала лака работа, али да његово утемељење представља тежак задатак. Бројни су филозофски покушаји утемељења и развијања биоетике, што нам сасвим јасно говори да се она још увијек налази у потрази за својим предметним пољем истраживања, адекватном методологијом и општеважећом теоријском парадигмом. Биоетици се са пуним и аргументованим правом због тога проговора да она није озбиљна и утемељена академска област, да нема одређену методологију и дефинисано поље истраживања, да је сувише апстрактна и издвојена из клиничког окружења, да омета рад истраживача и одводи га од битног и новог научног проблема, да се не може подучити јер моралност не зависи од интелекта већ од карактера. Имајући на уму ове приговоре кандидат mr Горан Стојановић и приступа дефинирању циља истраживања своје докторске дисертације: Шта је биоетика (занимање, професија, дисциплина, интердисциплинарна област) и који су разлоги њенога настанка? Које је њено тематско подручје и које би методе требала примијењивати? Које мисаоне позиције постоје унутар биоетичке дисциплине и на основу којих критеријума их можемо разликовати? На којим аксиолошким основама почива биоетика? Којим теоријама и на који начин је утемељено морално суђење у биоетици? Који су недостатци тих биоетичких теорија? Како помирити плурализитет утемељења моралног суђења и добити једнозначу практичну одлуку коју конкретна биоетичка дилема захтијева? Биоетика има статус отвореног научног пројекта који је још увијек је у стању високе мисаоне и проблемске напетости па се намећу бројна питања, дилеме, недоумице и покушаји да се на ширим основама дефинише, утемељи и усмјери биоетика да би одговарала захтјеву времена и све изражajnijim покушајима да се утемељи морално суђење у области биоетике.

Хипотетичк оквир истраживања. Докторска дисертација кандидата mr Горана Стојановића испунила не неколико почетних хипотеза:

- Одредила је идентитет биоетике искључиво као филозофске дисциплине истовремено препознавајући и уважавајући њен интердисциплинарни приступ. Дефинисане су и утврђене антропоцентричне, биоцентричне, патоцентричне и холистичке аксиолошке основе на којима почива биоетика. Одбрањена је теза да предмет и поље истраживања биоетике треба одредити шире, тако да она за нас, поред медицинске етике, обухвата агрокултурну етику, еколошку етику, анималистичку етику и истраживачку етику.
- Биоетику не можемо лако категорисати као теоријски или практични подухват зато што подједнако захтијева обје перспективе, доводећи у питање легитимност теоријско/практичне дихотомије која доминира интелектуалном традицијом још од античког доба. Ова дисјункција кочи развој биоетике стварајући интерни сукоб унутар дисциплине у погледу адекватне методологије и онемогућава јасно одређење биоетике као примијењене етике или практичне етике – чиме се избегава

препознавање интерактивног однос информисања између теорије и праксе у моралном суђењу. У предметној дисертацији одбрањена је теза интеграције теорије и праксе у биоетици.

- Идентификовани су и приказани сви релевантни (доминантни, алтернативни, секуларни, теолошки) покушаји утемељења моралног суђења у биоетици. Анализирани су њихови рецентни ставови и подвргнути детаљној критици. Теоријско утемељење биоетике још увијек је недовољно истражен и елабориран простор богат недоумицама и апоријама које саме по себи легитимишу потребу ревидирања. Дисертација је потврдила тезу да досљедна и јасна анализа понуђених биоетичких теорија може дати нове филозофске уvide у теориско-практичну проблематику биоетике.

Преглед релевантне литературе. Обзиром да је биоетике историјски посматрано млада академска област стара свега четрдесет година, цјелокупан фонд њене литературе спада у категорију савремених текстова. Биоетичка ерудиција кандидата је на завидном нивоу. Наведена је и кориштена сва релевантна и најновија литература која се односни на проблем истраживања. Наведено је 225 библиографских јединица, углавном на енглеском језику, те литература на српском и њему сродним језицима. Наведене су значајне студије које прате историјску појаву и развој биоетике (Jonsen A. 1998, 2000; Porter R. 1999; Rinčić I. i Mazur A. 2012), њено дисциплинарно утемељење (Warren R. 1978; Walters L. 1996; Khushf G. 2004; Čović A. 2004; Kuhse H. и Singer P. 2009), истражују биоетичку методу (Matulić T. 2001), прате однос између нормативне етике и биоетике (Eckenwiler L. и Cohn F. 2007; Takala T., Herissone P. и Holm S. 2009). Детаљно су приказана дјела различитих покушаја утемељења моралног суђења у биоетици принципијелизмом (Frankena W. 1973; Beauchamp T. и Childress J. 2001), каузалистиком (Jonsen A. и Stephen T. 1988), деонтологијом (Ross D. 2002), утилитаризмом (Hooker B. 2000; Сингер П. 2003), аретичком етиком (Pellegrino E. и Thomasma D. 1993), ситуационом етиком (Fletcher J. 1966), наративном етиком (Brody H. 2003; Zaner R. 2004), етиком моралних правила (Gert B. 2004; Gert B., Charles C. и Danner C. 2006) и универзалне моралности (Donagan A. 1977), етиком природног закона (Finnis J., Boyle J. и Germain G. 1987), контрактне теорије (Ролс Џ. 1998; Veatch R. 1981; Norman D. 1985) и феминистичке етике бриге (Noddings N. 1984; Held V. 1990; Wolf S. 1996; Tong R. 1997). Такође су кориштена и наведена скоро сва биоетичка дјела објављена у нашој земљи као и земљама у окружењу (Цифри И. 1998; Курјак А. и Силобрачић В. 2001; Ваљан В. 2004; Арамини М. 2009; Ракић В., Младеновић И. и Дрезгић, Р. 2012; Раденовић С. 2012; Митровић В. 2012).

- а) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и циљ истраживања;
- б) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан;
- в) Навести допринос тезе у решавању изучаване проблематике;
- г) У прегледу литературе треба водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Треба узети у обзир да је ово докторска дисертација из подручја филозофије, тачније из у же научне области етике. Предметна област и циљ истраживања дефинишу саму методу истраживања, односно, метода је душа садржаја. Кандидат мр Горан Стојановић поштује основни научни методолошки оквир који подразумјева: објективност, поузданост, прецизност, општост и систематичност.

Од метода које су специфичне за подручје филозофије и област етике посебно су кориштене:

- а) херменеутичко-интерпретацијска метода,
- б) компаративна метода, и
- в) дијалектичко-критичка метода.

Примјена ових метода видљива је у све четири фазе истраживања докторске дисертације: формулатији проблема и циља истраживања, евалуацији података и одређивању хипотетичког оквира истраживања, анализе и интерпретације материјала истраживања (који у филозофији једино може узети облик литерарног приказа примарних и секундарних изора), генерализације и синтезе изведенih резултата истраживања.

Комисија процјењује да мр Горан Стојановић користи адекватну филозофску методологију за истраживање теоријских и метатеоријских проблема, посебно истичући хеуристичку смјелост кандидата у постављању нових и оригиналних теза, те у критичком одношењу спрам ауторитета. Пошто су кориштене адекватне методе самом садржају истраживања, добијени резултати такође су адекватно приказани.

- а) објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- б) дати кратак увид у примјењени метод рада при чему је важно оцјенити слједеће:
- в) да ли су примјењене методе адекватне,овољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
- г) да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
- д) да ли испитивани параметри дају овољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
- е) да ли је статистичка обрада података адекватна;
- ж) да ли су добивени резултати јасно приказани;

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Значај и несумњива актуелност докторске дисертације мр Горана Стојановића лежи и у чињеници да питања која се покрећу у овом докторату коинцидирају са филозофском дискусијом која се тренутно води на америчким просторима, а данас се уводи и у европске академске кругове, критикујући и расвјетљавајући феномен модерног свијета, биоетике, краја људског живота, болести, лијечења, посебно деперсонализације и немоћи савременог човјека да у вријеме глобализације, распада државних система, сиромаштва, јачања политичке и економске моћи водећих капиталистичких сила и корпорација у свијету, тешко је наћи сигурну луку и достојанствено дочека крај живота.

Предметна дисертација са филозофских и ужих биоетичких, те аксиолошких и парадигматичних димензија одговори на питање: како се оправдава, оцјењује и утемељује морално суђење у области биоетике? Научни допринос ове дисертације је у истраживању савремених етичких текстова у којима се критички валоризује плуралитет утемељења биоетичког моралног суђења. За расвјетљавање и утемељење моралног суђења у биоетици идентификовано је које мисаоне позиције постоје унутар биоетичке дисциплине и на основу којих критерија се оне могу разликовати. Елаборирано је научно и филозофски на којим аксиолошким основама почива биоетика. Потврђено је и доказано да се суштина биоетике директно одражава на схватања ширине обухвата њеног предметног поља и има у својој основи једно велико и спorno аксиолошко питање. При доношењу одлуке о моралном суђењу у области биоетике кандидат има у виду етички антропоцентризам, патоцентричке концепције и биоцентричну етику као и етички холизам. Кандидат свој рад добро

ситуира у сваремени научни свијет где се биоетика још увијек схвата као отворен мисаони пројекат који је у стању високе мисаоне и проблемске напетости о актуелним питањима опстанка људске цивилизације. У тумачењу своје тезе кандидат има јасну идеју о њеном развоју код водећих светских и домаћих биоетичара. У назначеном раду објективно су размотрене контроверзе и становишта која етички утемељују морално суђење у биоетици. Упознавањем кључних елемената биоетичке проблематике и њених аксиолошких димензија стичу се услови за стварање праведнијег и хуманијег свијета. Питање добра и односа према другом посебно се проблематизује, разумијева се, не смо као однос човјека према човјеку, већ и његовог односа према свој органској и неорганској природи.

Што се тиче утемељења моралног суђења у биоетици, mr Горан Стојановић подсећа да се у новонасталој моралној дилеми изазваној научно-технолошким напредком извршила модификација утилитаризма и деонтологије, релативизира се античка етика врлине и каузалика средњег вијека, те се појављују специфичне нове биоетичке теорије. Сасвим оправдано докторанд указује на утемељење биоетике са етиком бриге, наративном етиком, етиком четири принципа, аретичком етиком итд. Истраживањем утемељења моралног суђења у биоетици, осим што се освјетљава и омогућава његово научно разумијевање, пружа се могућност практичне употребе и примијене научних сазнања у политичком, правном, економском и медицинском дјелању. Оно што представља ударну компоненту овог доктората је чињеница да истраживање има за циљ, не само научно оправдано и утемељено сазнање из области моралног суђења у биоетици, него тежи да понуди и корисна, конкретна и практична правила одлучивања у спорним биоетичким питањима, упозоравајући кроз своју дискусију јавност на опасности и наде које долазе човјечанству од нових технологија. Сасвим оправдано нас докторанд упозорава да се у скоријој будућности засигурно може очекивати убрзани темпо развоја знања у медицини и животним наукама па ће се јавити појачан интерес академске и опште јавности за биоетичку проблематику. У истраживањима и свакодневном животу биоетика ће добити све већи практични утицај и значај и на тај начин постаће грађанској етици новога добра. Исто тако, израда овога доктората је допринос популаризацији, расвјетљавању и афирмацији биоетике на нашим просторима, теоријском и практичном осмишљавању једног од најрефлексивнијих токова у савременој филозофији, односно етици.

Биоетика је дисциплина која још увијек еволуира у кодификовању својих граница и рафинирању метода своје практичне примијене. Она није само уско специјализована и магловита теоријска граница између животних наука и етике, већ је у данашњем друштву постала политичком силом као и културним трендом. Њено присуство, поред филозофије, евидентно је у медијима, праву, религији, медицини, биологији, екологији и друштвеним наукама. Као пракса, између продужетка и очувања живота, довела је до професионалног зближавања интелектуалаца и практичара дисперзивних дисциплина које у другачијем контексту не би имале сусретања. Докторско истраживање mr Горана Стојановића проблема утемељења моралног суђења у биоетици, осим што освјетљава и омогућава његово научно разумијевање, пружа могућност практичне употребе и примијене научних сазнања у политичком, правном, економском и медицинском дјелању. У том смислу ово истраживање има за циљ, не само научно оправдано и утемељено сазнање, већ тежи да понуди и корисна, конкретна и практична правила одлучивања у спорним биоетичким питањима, упозоравајући кроз своју дискусију јавнос на опасности и наде нове

технologије. Оно што можемо очекивати у скоријој будућности засигурно је убрзанији темпо развоја знања у медицини и животним наукама. Биоетика ће тако добити све више практичног значаја и утицаја, постајући грађанском етиком новога доба.

Може се констатовати да је mr Горан Стојановић уложио велики труд у трагање и вишегодишње истраживање биоетичке проблематике у савременом свијету развијенијих земаља Запада, као и Истока, балканских простора, у сусједству и код нас. Да се потпуно научно утемељено и филозофски осмишљено, суверено кретао кроз најрелевантнију литературу и пратио достигнућа и дomete у медицинској етици и биоетици од самих рађања ових дисциплина до нашег доба. Својом темом кандидат се исправно опредијелио за филозофско трагање и указивање на најтеже и најзначајније проблеме данашњице, која пријете цијеломе човјечанству. Докторска дисертација mr Горана Стојановића представља новину у мултидисциплинарном истраживању феномена моралности у биоетичком суђењу на нашем и ширим просторима. Кандидат је с правом изабрао проблематику која попуњава празнина у нашој науци и отвара путеве за даља истраживања и осмишљавања биоетичког феномена.

- а) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- б) Оцијенити да ли су добивени резултати правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- в) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Узимајући у обзир све до сада речено, можемо констатовати да докторска дисертација кандидата **mr Горана Стојановића** под називом *Утемељење моралног суђења у биоетици* представља цјеловиту и садржајну анализу назначеног проблема Рад у цијелисти испуњава све захтијеване филозофско-научне критеријуме и методолошке узусе за израду докторске дисертације. Комисија позитивно оцјењује ову дисертацију имајући у виду следеће чињенице:

- тема рада представља оригиналну и прву докторску дисертацију из области биоетике у нашој земљи;
- обрађена тема дисертације утемељена је на рецентној литератури и адекватној методологији, те јасним навођењем хипотетичког оквира истраживања. Већина литературе је на енглеском језику објављене у задњих тридесетак година и покрива најрелевантније биоетичке ауторе у односу на задану тему. Ту је наведена скоро сва биоетичка литература на српском и њему сродним језицима ширих простора, чиме је остварен студиозан приступ овој проблематици и њена квалитетна елaborација;
- обрађена тема дисертације добро је структурисана и остварила је циљ истраживања. Кандидат је, поред увода, закључка и литературе, понудио седам поглавља у којима са различитих аспеката филозофски и научно фундирано приказује утемељење моралног суђења у биоетици од њеног настанка, преко аналитичке елaborације плуралитета биоетичких теорија, до закључних резултата добијених истраживањем и коришћењем релевантне литературе;
- теза докторске дисертације је актуелна, добијени резултати посједују научни дигнитет и остварен је научни допринос.

На основу претходне позитивне оцјене урађене докторске тезе, Комисија

П р е д л а ж е

У складу са наведеним констатацијама Комисија има част и задовољство да Наставно-научном вијећу и Сенату Универзитета у Бањој Луци **једногласно предложи да прихвате овај позитиван Извјештај о оцјени урађене докторске дисертације „Утемељење моралног суђења у биоетици“ кандидата мр Горана Стојановића, те да у складу са утврђеним процедурама одобри и закаже јавну одбрану ове дисертације.** Такође, предлажемо да Комисија за одбрану буде у истом саставу као што је била и ова за оцјену предметне дисертације.

- а) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- б) Ако је приједлог негативан, треба дати опширније образложение и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Бања Лука, 30.05.2016. године

1. Проф. др Остоја Ђукић, редовни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, ужа научна област *Етика*, предсједник;

2. Проф. др Иван Коларић, редовни професор Филозофског факултета у Источном Сарајеву и ФИЛУМ-а у Крагујевцу, ужа научна област *Етика и Историја филозофије*, члан;

3. Проф. др Мирослав Дринић, ванредни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, ужа научна област *Филозофија науке и Увод у филозофију*, члан.

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложение, односно разлог због којих не жели да потпише извјештај.